

„SPECIMEN DE FORTUNA LATINITATIS“ DUBROVČANINA MARKA FAUSTINA GALJUFA

Marko Faustin Galjuf pripada među posljednje glasovite latiniste koje je Dubrovnik dao svijetu. Njegova je obitelj živjela u Dubrovniku već od 16. stoljeća i zvala se Ivanović, a Galjuf (od talijanskog *gaglioffo*=neotesan) bio je njezin šaljivi nadimak koji je s vremenom istisnuo pravo prezime. Marko Faustin, rođen u Dubrovniku 1765, odgojen je kod dubrovačkih pijarista. Uočivši kod njega neobičnu nadarenost i bistrinu, pošalju ga oni kao 15-godišnjeg mladića na dalje školovanje u svoj Collegium Nazarenum u Rimu. Tu je pet godina studirao teologiju i postao redovnik pijarist.

Galjufov je život neobičan i zanimljiv¹. Kad se kao profesor retorike u Nazarenshom kolegiju proćuo svojim latinskim govorima, dobije ugledno namještenje u Vatikanu, najprije kao *scriba apostolicus*, a kasnije kao *scriba ab epistulis* pape Pija VI. Međutim krupne promjene političkih prilika u svijetu i u Rimu nakon Francuske revolucije znatno su utjecale na njegov dalji životni put. Skida redovnički habit i preuzima važne funkcije najprije kao pučki tribun u Rimskoj republici, osnovanoj 1798. pod izravnim pokroviteljstvom Francuske, a nakon njezina ukidanja prelazi u Genovu, glavni grad novoosnovane Ligurske republike. Ona ga zbog izvrsna poznavanja francuskog jezika šalje kao svog službenog predstavnika u Pariz. U Genovi je najprije djelovao kao profesor retorike, a kad je u Parizu završio studij pravnih nauka, postaje profesorom građanskog prava na sveučilištu u Genovi.

Teški su dani osvanuli Galjufu 1815. kad je Ligurska republika dokinuta, a on kao bonapartist otpušten iz službe. Tada započinje njegov lutalački život, najviše po različitim gradovima Italije, pa Švicarske, Francuske i Bavarske, koji traje punih 15 godina. Uz ostalo isticao se rijetkom i neobičnom sposobnošću improviziranja latinskih stihova koje je sipao kao iz rukava bilo na određenu zadanu temu ili kao prijevod zadanih stihova, najviše s talijanskog i francuskog jezika. Stihovi su mu bili pravilni i elegantni i iz njih je izbijalo na vi-

¹ Đ. Körbler, Dubrovčanin Marko Faustin Galjuf (Galiuffi), posljednji naš znatniji latinist, RAD 194, Zagreb 1912.

djelo duboko i temeljito poznavanje latinskog jezika². Ne smijemo smetnuti s uma da se ponekad radiilo o improviziranom latinskom prijevodu u stihovima čitavih soneta. Po toj svojoj rijetkoj sposobnosti postao je glasovit pa je bio omiljeni gost u salonima uglednijih obitelji.

U zbirci Galjufovih improvizacija iz Genove zabilježen je i heksametar posvećen Kristofu Kolumbu, napisan ispod njegove biste. Ograničen prostor uvjetovao je kratkoću natpisa koji glasi:

Unus erat mundus. „Duo sint“, ait iste. Fuere.

(Jedan bijaše svijet. „Neka budu dva“ reče on. I bila su.) Zanimljivo je ono što je u vezi s tim konciznim i duhovitim natpisom dodano, name da se Galjuf nije sjećao da ga je sastavio, ali su njegovo autorstvo tog stiha potvrđivali brojni svjedoci.

Istom 1831. vraćen je u službu kao bibliotekar Sveučilišta u Genovi. Umro je 1834. u Italiji u gradu Novi, a njegov odani prijatelj Gian Carlo di Negro podigao mu je poprsje u svojem vrtu u Genovi. Njegovi štovatelji i prijatelji izdali su nekoliko manjih zbirki njegovih latinskih improvizacija u nekoliko talijanskih gradova, među ostalim u Rimu, Mlecima, Genovi, Milanu i Torinu. God. 1833. objavljen je u Torinu izbor iz njegovih pjesama s proznom raspravom DE FORTUNA LATINITATIS³ koja je tema ovog referata.

Iako Galjuf, napustivši u mladim danima svoj rodni Dubrovnik, nije nikada više u nj navraćao, ipak je ostao povezan s njime. To se najbolje vidi po njegovoj pjesmi *Navis Ragusina* od 196 heksametara kojom se pridružuje proslavi porinuća u more novog broda dubrovačkih brodovlasnika braće Senčića. Tu nalazimo krasan i plastičan opis dubrovačke luke Gruža i oduševljen prikaz petorice dubrovačkih velikana: Staya, Kunića, Boškovića, Baglivija i Getaldića.

No prijedimo na izabranu temu. Prozni spis DE FORTUNA LATINITATIS malog je opsega, ima samo 28 stranica tiskanog teksta. Iako je to djelo maleno, brižno je raščlanjeno na tri knjige s ukupno 10 poglavlja s posebnim naslovima. Nakon Uvoda slijedi I knjiga s naslovom *Linguae latinae status* (Stanje latinskog jezika) koja obuhvaća dva poglavlja. Druga knjiga: *Linguae latinae cum aliis linguis comparatio* (Usporedba latinskog jezika s drugim jezicima) ima četiri poglavlja, a treća: *Linguae latinae opportunitas* (Prikladnost latinskog jezika) sadržava tri poglavlja.

Predgovor završava Galjuf izjavom da će umiriti svoju savjest ako njegov zaključak bude sličan poviku čovjeka koji primijeti požar, ali ga sam ne može ugasiti pa budi prijatelje koji spavaju. Taj *incendium* nije drugo nego zanemarivanje latinskog jezika.

² V. Gortan — V. Vratović, Hrvatski latinisti II (Pet stoljeća hrvatske književnosti 3), Zagreb 1970, str. 897—921.

³ Specimen de fortuna latininitatis. Accedunt poemata varia meditata et extemporanea, Augustae Taurinorum 1833.

Što se pak tiče izgovora, drži da je najbliži antičkom izgovor uobičajen u gradu Rimu, kolijevci latinskog jezika.

Zagovarajući samo klasičan latinski jezik, smatra da se sve do humanizma i renesanse latinski jezik stalno kvario, ali da je tada, obnovljen, u punoj ljepoti zablistao ne samo u Italiji nego i u drugim zemljama i da su se nakon toga pojavili pisci koji svojim latinskim jezičnim izrazom nisu nimalo ili vrlo malo zaostajali za piscima tzv. srebrnog i zlatnog latinитета. Nadalje, Galjuf upozorava na razne sporove i prepirke koje u Italiji izbijaju u vezi s talijanskim jezikom a tako isto i u Francuskoj, Španjolskoj, Engleskoj i Njemačkoj u vezi s tamošnjim jezicima. Živi se jezici, kaže on, dnevnom upotrebom troše i kvare, a latinski, jednom zauvijek utvrđen prema najboljim klasičnim piscima, ne doživljava više nikakve promjene. To Galjuf smatra velikom prednošću latinskoga.

U poglavlju *De eventibus latinitati contrariis* (O zgodama nepovoljnima za latinski jezik) ističe da je do 18. st. latinski živio u akademijama, pri svečanim prilikama i u svakoj vrsti književnosti i nauke, ali da se to stanje iskvarelilo najviše utjecajem učenih luterana i soci-nijevaca (protivnika dogme o božanskom trojstvu), koji nisu trpjeli supremaciju latinskoga. U vrijeme pak Luja XIV latinskom je jeziku upravo naviješten rat, koji je postao još žešći za Napoleona te se još uvijek ne smiruje.

Ujedno je francuski jezik, kaže dalje Galjuf, ušao u modu i bio smatran tobožnjim dokazom otmjena ponašanja. Tako pruski kralj Fridrih II poziva na svoj dvor u Potsdamu filozofe koji su govorili i pisali francuski, tako isto ruska carica Katarina II podupire širenje francuskog jezika u prijestolnici Petrogradu. Zbog radikalne promjene političkih prilika u Francuskoj na stotine tisuća Francuza emigriralo je u Englesku, Njemačku, Rusiju, pa i u Rim koji je bio trajni zaštitnik i čuvar latinskog jezika.

Govoreći o živim jezicima, navodi talijanski, njemački, francuski, španjolski i engleski kao jezike kojima je sudbina, a ne njihova vrijednost, odredila časnije mjesto nego drugim jezicima. Zanimljivo je kako Galjuf svrstava te jezike po teškoći s obzirom na gramatičku konstrukciju. Za njega je njemački najteži, francuski nije baš težak, talijanski i španjolski su laki, a engleski najlakši. Međutim, kako su navedeni jezici jednako ugledni, ugodni i prikladni za sve životne potrebe, nijedan od njih ne može služiti kao sredstvo sporazumijevanja između različitih naroda. Bilo bi naime odveć smiono i preuzetno tražiti za svoj vlastiti jezik da bude prihvaćen od ostalih kao jedini.

Prelazeći u traženju jezika koji bi mogao služiti kao prikladan medij među različitim narodima na stare jezike hebrejski, grčki i latinski, izostavlja iz daljeg razmatranja hebrejski, iako ga smatra najstarijim, jer nije, po njegovu mišljenju, zgodan za profane stvari. Tako ostaju samo grčki i latinski. Među njima daje prednost latinskom zato što se u novoj grčkoj državi može obnoviti stari atički dijalekat, dok nema nikakve opasnosti da se uspostavi rimski imperij, i zato što je latinski lakši od grčkoga i podobniji za moderno izražavanje. Iz na-

vedenoga Galjuf izvodi zaključak da od svih, bilo starih ili novih, jezika latinski ima najbolje uvjete da služi međusobnom razumijevanju među različitim narodima.

Galjuf se osvrće i na nastavu klasičnih jezika te osuđuje pretjerane zahtjeve što ih neki učitelji postavljaju svojim učenicima u latinskom i grčkom jeziku. To mu daje povoda da se sa simpatijom osvrne na svoje školovanje u Dubrovniku koje je, po njegovu sudu, bilo dobro uređeno. Njegove su riječi: *Nec nos quidem sine maxima voluptate meminisse possumus felicissimi temporis, quo nos in lycaeo Ragusino ante annum aetatis duodecimum ad rhetoricam aggregati aemulabamur aequales nostros...* (Ni ja se ne mogu bez veoma velikog užitka sjetiti onog presretnog vremena kad sam se u dubrovačkom liceju prije dvanaeste godine života natjecao u retorici sa svojim vršnjacima). Zasluguje pažnju njegova izjava: *illyrice loquebamur, sed oratiunculas italicas et versiculos latinos... scribebamus* (Govorili smo hrvatski, ali smo pisali omanje talijanske govore i latinske stihove). Na završetku tog poglavlja kaže da se u doba njegove mladosti u Dubrovniku mladež obrazovala onako kao sva mladež iste dobi u kršćanskoj Evropi.

U početku treće knjige izriče čvrsto uvjerenje da nema nikoga kome poznavanje latinskog jezika ne bi pružalo korist i užitak. No iako zagovara latinski jezik svim svojim silama, ipak prema materinskom jeziku goji poštovanje. Njegove su riječi: *Absit a nobis patrii sermonis contemptio!* (Daleko neka bude od mene preziranje materinskog jezika!) U tome nije netrpeljiv kao njegov sugrađanin iz 16. stoljeća, humanist Ilija Cuijević koji narodni jezik naziva *stribiligo illurica* (ilirska izopačenost).

S nostalgijom govori Galjuf o proteklom vremenu kad su učeni ljudi od 13. do 18. stoljeća pisali latinski od Temze do južnog Dunava i od Skandinavije do Sicilije. Kako je tada latinski bio zajednički jezik znanosti, nije trebalo prevoditi s jednog jezika na drugi. Ističući elastičnost latinskog jezičnog izraza, Galjuf kaže da se tim jezikom mogu uspješno i jasno izraziti i najmoderniji pojmovi iz fizike i drugih prirodnih znanosti stvaranjem neologizama u duhu tog jezika. Latinskim su jezikom dokazivani poučci iz mehanike, optike, hidraulike i astronomije, latinski je Keppler formulirao svoje zakone i Torricelli opisao svoj glasoviti pokus.

U poglavlju o lijepoj književnosti kaže: Ako tko ne želi naučiti latinski govoriti, neka barem stekne toliko znanja iz tog jezika da može s užitkom čitati vrijedna djela latinske književnosti — bogat emporij djela kojima mnogo duguju i noviji pisci. On stoji na stajalištu da je poznavanje latinskoga, barem pasivno, vrijedno obogaćenje čovjekove ličnosti. Ujedno izriče uvjerenje da će latinski i dalje davati bogate plodove. Evo njegovih riječi: *Ager certe latinus nondum quievit fructusque etiam proferet, non dubitamus, uberrimos et suaves* (Latinska njiva nije još iscrpena, već će donositi plodove, ne sumnjam, veoma bogate i ugodne).

Kao bivši redovnik Galjuf nije mogao a da se ne osvrne na upotrebu latinskoga u crkvi katoličkoj. Čovjek može moliti, kaže on, na svojem materinskom jeziku, ali *nihil in templis nisi latinum apparet* (u crkvama neka se javlja samo latinski). U vjerskim dakle obredima tražio je upotrebu samo tog jezika.

U zaključku toga svog djela posvećena latinskom Galjuf izriče potrebu, ukoliko se sudbina latinskoga bude pogoršavala, da se nađu sposobni ljudi koji će se brinuti za budućnost latinskoga da se zbog njegova zanemarivanja ne bi usporio napredak znanosti i da lijepa književnost ne bi što izgubila od svoje ljepote. To izlaganje završava upozorenjem neka ljudi suprotna shvaćanja imaju na umu *posse sobolem a probatissimis patrum vestigiis aberrantem in nova aliqua insanire et morum et studiorum barbarie* (da mlađi naraštaj, zastranjajući od prokušanih tragova otaca, može ludovati u nekom novom barbarstvu vladanja i obrazovanja).

Galjuf je izraziti zastupnik mišljenja da je latinski jezik još uvijek prikladan da u znanosti a dijelom i u lijepoj književnosti bude zajednički jezik učenih ljudi. Iznoseći njegove prednosti, izriče i tvrdnje koje se ne mogu naprečac prihvatiti, npr. da je njegova statičnost i ostajanje na jezičnom izrazu i stilu klasične rimske literature posebna prednost. Bez obzira na to da li su mu svi zaključci valjani, zaslužuje pohvalu njegova briga za latinski, koji je ne samo izvrsno poznao nego i osobito cijenio i volio.

U naše vrijeme kada o učenju latinskoga postoje očite kontroverzije i kada taj jezik i kod nas a i u svijetu nema u školskim programima ono mjesto koje mu pripada po njegovoj važnosti, vrijedno je dozvati sebi u pamet neke Galjufove misli, a posebno ovu: *... nemo sit, cui latinitatis cognitio utilitatem aut delectationem non pariat* (nema nikoga kome poznavanje latinskoga ne bi pružilo korist ili užitak).

Zagreb.

V. Gortan.

RIASSUNTO

V. Gortan: IL TRATTATO „SPECIMEN DE FORTUNA LATINITATIS” DEL RAGUSEO FAUSTINO GAGLIUFFI

Uno degli ultimi latinisti croati, il Raguseo Faustino Gagliuffi, nel medesimo volume coi suoi POEMATA VARIA pubblicò un trattato intitolato SPECIMEN DE FORTUNA LATINITATIS. Benché questo trattato sia di piccola mole, è diviso in tre libri: I Linguae latinae status, II Linguae latinae cum aliis linguis comparatio, III Linguae latinae opportunitas.

Nel secolo decimo nono quando nelle lettere e nelle scienze le lingue viventi avevano già riportato la vittoria sul latino, Gagliuffi, che n'era ottimo conoscitore e che anch' era ben noto nei circoli dotti di molte città italiane per la sua capacità d'improvvisare versi latini irreprensibili, cerca di dimostrare la preminenza del latino sulle lingue viventi e risolutamente ne prende la difesa.

Se nel futuro il latino non sarà più studiato attivamente, cioè per conseguire la capacità di scrivere opere scientifiche e letterarie nella lingua di Cicerone, sarà pur utile, scrive il Gagliuffi, che si studi almeno passivamente, affinché si possano leggere nell'originale le magnifiche opere di antichi scrittori romani.

Parlando dell'idoneità del latino nell'esprimere varie nozioni moderne, egli ne sottolinea la possibilità di foggiare con facilità la terminologia delle scienze, particolarmente delle scienze naturali, ignota al latino classico.

Al giorno d'oggi, quando sull'opportunità di studiare il latino nelle scuole esistono evidenti controversie, il trattato del Gagliuffi merita la nostra attenzione.